

INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA POLISEMANTIK SO'ZLARNING QO'LLANILISHI

N.X.Xolmaxmadova

tayanch doktorant, Navoiy davlat universiteti, Navoiy

nilufarkholmakhmadova@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14676807>

Ko'p ma'noli so'zlar — bir so'zning bir nechta ma'noga ega bo'lish holati bo'lib, buni tilshunoslikda **polisemantik so'zlar** deb atashadi. Bunday so'zlar kontekstdan kelib chiqib turli ma'nolarda ishlatiladi. O'zbek tilida ham ko'p ma'noli so'zlar juda ko'p uchraydi va ular tilni boyitishda muhim rol o'ynaydi.

Ko'p ma'noli so'zlarning xususiyatlari:

Asosiy va qo'shimcha ma'nolar: Ko'pincha bir so'zning asosiy (asl) ma'nosi bo'ladi va undan kelib chiqqan qo'shimcha ma'nolari shakllanadi. Masalan, **oyoq** so'zi: Asosiy ma'no: inson yoki hayvonning yurish a'zosi (masalan, "oyog'im og'riyapti"). Qo'shimcha ma'no: narsaning pastki qismi (masalan, "stolning oyog'i").

Kontekstga bog'liqlik: So'zning ma'nosi u ishlatilayotgan jumla yoki vaziyatga qarab tushuniladi. Masalan, **qon** so'zi: Asosiy ma'no: tana suyuqligi (masalan, "Jarohatidan qon chiqdi"). Ko'chma ma'no: qarindoshlik (masalan, "Qon-qardoshmiz").

Ko'chma ma'nolar: So'z ko'pincha ko'chma ma'noda ishlatilganda yangicha mazmun kasb etadi. Masalan, **cho'qqi**: Asosiy ma'no: tog'ning eng yuqori qismi (masalan, "Tog' cho'qqisiga chiqdi"). Ko'chma ma'no: muvaffaqiyatning yuqori darajasi (masalan, "Uning faoliyati cho'qqiga chiqdi").

Ko'p ma'noli so'zlarning ba'zi misollari:

So'z	Asosiy ma'no	Qo'shimcha/ko'chma ma'no
O'rmon	Daraxtzor	Tartibsizlik (masalan, "Bu yer o'rmon bo'lib ketdi").
Yurak	Tana a'zosi	Qalb, his-tuyg'ular (masalan, "Uning yuragi keng").
Qanot	Qushning uchish a'zosi	Yordamchi qismlar (masalan, "Qanotli so'zlar").
Ko'z	Tana a'zosi, ko'rish organi	Narsaning old qismi (masalan, "Buloq ko'zi").

Ingliz tilida polisemantik so'zlarning o'rni alohida ta'kidlash lozim. Ingliz tilida bunday so'zlar keng tarqalgan bo'lib, ular bir so'z yordamida turli

tushunchalarni ifodalash imkonini beradi. Polisemantik soʻzlarning maʼnosi kontekstga qarab oʻzgaradi. Polisemantik soʻzlarning asosiy xususiyatlari:

Bir-biriga bogʻliq bir nechta maʼno:

Polisemantik soʻzlar odatda bir-biriga yaqin yoki bogʻliq boʻlgan maʼnolarni anglatadi. Masalan: *"Head"* (bosh):

Asosiy maʼno: tananing yuqori qismi (masalan, "He hit his head").

Koʻchma maʼno: rahbar (masalan, "She is the head of the company").

Narsaning old yoki yuqori qismi (masalan, "The head of the bed").

Kontekstga bogʻliqlik:

Soʻzning maʼnosi ishlatilayotgan jumla yoki vaziyatga qarab tushuniladi. Masalan: *"Bank"*:

Moliyaviy tashkilot: "I went to the bank to withdraw money."

Daryo boʻyidagi qirgʻoq: "We walked along the river bank."

Tilda qisqalik va samaradorlik:

Polisemantik soʻzlar orqali til yanada ixcham va boy boʻladi, chunki koʻp tushunchalarni ifodalash uchun bitta soʻz yetarli boʻladi.

Tarixiy rivojlanish:

Koʻp soʻzlar qoʻshimcha maʼnolarni vaqt oʻtishi bilan turli madaniy yoki texnologik oʻzgarishlar tufayli olgan.

Ingliz tilida keng tarqalgan polisemantik soʻzlar

Soʻz	Maʼnolari (misollar bilan)
Run	- Tez harakatlanmoq: "She runs every day."
	- Ishlamoq yoki faoliyat koʻrsatmoq: "The computer is running."
	- Boshqarmoq: "He runs a small business."
Light	- Yorituvchi narsa: "Turn on the light."
	- Yengil: "This bag is very light."
	- Yumshoq yoki yengil ishlov berilgan: "He did some light exercise."
Set	- Oʻrnatmoq: "Set the alarm for 6 a.m."
	- Toʻplam: "I bought a set of dishes."
	- Belgilab qoʻymoq: "They set a new world record."
Book	- Kitob: "I read an interesting book."
	- Oldindan buyurtma qilmoq: "I booked a table at the restaurant."
Bat	- Hayvon (koʻrshapalak): "A bat flew into the cave."

- Sport jihozi: "He hit the ball with a bat."

Polisemantik soʻzlarning qoʻllanilishi:

Kunlik muloqotda:

Polisemantik soʻzlar oddiy suhbatlarda keng ishlatiladi va muloqotni ixcham qiladi.

Misol: *"I saw the light."* (Bu jumla "yorugʻlikni koʻrdim" yoki "masalaning mohiyatini tushundim" degan maʼnolarni anglatishi mumkin.)

Adabiyot va poeziyada:

Yozuvchilar polisemantik soʻzlardan foydalanib, koʻp qatlamli maʼno va tasviriylik yaratadilar.

Misol: *"Time flies like an arrow."* (Bu jumla "vaqt tez oʻtadi" degan maʼnoda ishlatiladi, lekin soʻzlar oʻrtasidagi bogʻliq maʼnolar oʻquvchini oʻylashga majbur qiladi.)

Idiom va iboralarda:

Polisemantik soʻzlar idiomatik iboralarda ham keng uchraydi.

Misol: *"Hit the road."* (Maʼnosi: "yoʻlga chiqmoq", soʻzma-soʻz "yoʻlni urmoq" degani emas.)

Polisemantik soʻzlarning qiyinchiliklari

Til oʻrganuvchilar uchun:

Polisemantik soʻzlarning bir nechta maʼnosini oʻrganish murakkab boʻlishi mumkin, chunki har bir maʼno kontekstga bogʻliq.

Misol: *"The driver hit the man with the car."* (Bu jumlada "haydovchi mashinani odamga urdimi yoki odam mashinada edi" degan savol tugʻilishi mumkin.)

Noaniqlik:

Baʼzan kontekst yetarli boʻlmasa, soʻzning qaysi maʼnoda ishlatilganini tushunish qiyin boʻladi.

Polisemantik soʻzlarni oʻrganish va ishlatish boʻyicha ayrim choralar koʻrilishi mumkin. Ulardan biri soʻzlarni kontekstda oʻrganish. Soʻzlarning turli vaziyatlarda qanday ishlatilganiga eʼtibor berish lozim. Badiiy asarlar, gazeta maqolalari va boshqa manbalarni oʻqish bu borada yordam beradi. Keyingisi kollokatsiyalarni oʻrganish. Baʼzi polisemantik soʻzlar maʼlum soʻzlar bilan birga ishlatilganda maʼnosi aniq boʻladi. Misol: *"Run a business"*, *"run a marathon"*, *"run out of time"*. Bundan tashqari idioma va iboralarni oʻzlashtirish.

Polisemantik soʻzlar koʻpincha idiomalarda uchraydi. Misol: *"Break the ice"* (suhbatni boshlash), *"Break a record"* (rekordni yangilash).

Foydalanilgan adabiyotlar roʻyxati:

1. Oʻzbek tili grammatikasi (I va II kitoblar) – Akademik nashr, morfologiya va leksika boʻlimlari.
2. Oʻzbek tilining izohli lugʻati – Koʻp maʼnoli soʻzlarni oʻrganish uchun eng asosiy manbalardan biri.
3. Rasulov A., Nurmonov A. va boshqalar – Leksikologiya (Oʻzbek tili va adabiyoti boʻyicha).
4. Abduazizov A. A. – Hozirgi oʻzbek adabiy tili.
5. Sharof Rashidov nomidagi oʻzbek tili instituti tadqiqotlari – Leksika va semantika boʻyicha ilmiy maqolalar.

